

Б. Асқарқызы^{1*}, **М.Р. Абиров²**,
С.Қ. Бердібаева¹, **С.К. Бердибаев³**

¹Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²РММ “Құрлық әскерлерінің Әскери институты” ҚР Қорғаныс Министрлігі Құрлық әскерлері,
Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

³Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

*e-mail: balaussa.askar@gmail.com

ФРИЛАНСЕРЛЕРДІҢ ЭТНО ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ СТРЕССПЕН КҮРЕСУ СТРАТЕГИЯЛАРЫНЫҢ ӨЗГЕШЕЛІГІ

Мақалада адам мен қоршаған ортаның өзара әрекеттесу моделіне негізделген «стресс» жеке адамның мүмкіндіктері мен қоршаған ортаның талаптары арасындағы сәйкестіктің болмауына жауап ретінде қарастырады, мұнда Р. Лазарустың психологиялық стресстің танымдық моделіне жүгінеді. Лазарус моделіне сәйкес, стресс сыртқы факторлар мен ішкі көріністердің жиынтығы, адамның жағдайға жанама қатынасы ретінде қарастырылады. Сол себепті бұл мақалада жаңа жұмыс түрлерінің бірі фрилансинг ерекшеліктері зерттелді. Қашықтықтан жұмыспен қамту / өзін-өзі жұмыспен қамту, атап айтқанда, интернет-жұмыс мүмкіндіктерінің жаңа жолдарының ерекшеліктері мен оның басқа ғылымдарда және психология ғылымында зерттелуіне талдау жасалды. Фрилансерлер арасында жүргізілген әртүрлі сауалнамалар мен зерттеулер бойынша негізгі мәселе өзінің тұрақты жүктемесін қамтамасыз ету, қаржылық факторлар, қарқынды және әрқелкі жұмыс жүктемесі, нормаланбаған жұмыс күні, көп міндеттілік жағдайындағы жұмыс, жауапкершіліктің жоғары деңгейі, көптеген сабақтас құзыреттіліктерді үнемі үйрену және меңгеру қажеттілігі, үнемі ізденісте болу, клиенттермен байланыстарды басқару және үздіксіз жұмыс процесін қамтамасыз ету екенін көрсетеді. Эксперименттік әдіспен, яғни Лазарустың копинг тест әдістемесімен заманауи нарықтық жағдайда фрилансерлік жұмыс түрімен қызмет жасайтын тұлғалардың стресспен күресу стратегиялары зерттеліп, дәл сол копинг стратегияларды респонденттердің этно ерекшеліктерімен байланысы анықталды. Зерттеу нәтижелеріне математикалық статистикалық талдау жасалып, дискуссия құрылды. Барлығы 60 респондент (N=60) қатысты, олар қазақ этносына қатысты фрилансерлер (N₁=30) және орыс этносының фрилансерлері (N₂=30). Екі ұлт арасында копинг стратегияларды пайдаланудағы ерекшеліктің бар екені және не себепті туындағаны туралы дискуссия жүргізілді.

Түйін сөздер: стресс, копинг стратегия, фрилансер, этнос, интернет-жұмыспен қамту, У-критерий Манна-Уитни.

B. Askarkyzy^{1*}, M.R. Abirov², S.K. Berdibaeva¹, S.K. Berdibayev³

¹Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

²The RSI “The Military Institute of the Ground Forces” of the Ministry of Defense of the RK, Kazakhstan, Nur-Sultan

³L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Nur-Sultan

*e-mail: balaussa.askar@gmail.com

Specifics of coping strategies for ethnic differences among freelancers

The article deals with «stress», based on the model of interaction between a person and the environment, as a response to the lack of correspondence between the capabilities of the individual and the requirements of the environment, where R. Lazarus refers to the cognitive model of psychological stress. According to the Lazarus model, stress is considered as a combination of external factors and internal manifestations, as an indirect relationship of a person to a situation. Therefore, this article has studied the features of freelancing, one of the new types of work. The author analyzes the features of new ways of remote employment / self-employment opportunities, in particular, Internet work and its study in other sciences and in psychological science. Various surveys and studies conducted among freelancers show that the main problem is ensuring a constant workload, financial factors, intensive and uneven workload, irregular working hours, working in a multitasking environment, a high level of responsibility, the need to constantly learn and master a variety of related competencies, be constantly on the lookout, manage customer relationships and ensure a continuous workflow. Using the experimental method i.e. The method of the Lazarus coping test investigated the coping strategies of individuals of different ethnic groups engaged in freelancing activities, and also revealed the relationship of the same coping strategies

with the characteristics of the ethnic group of respondents. A mathematical statistical analysis of the results of the study, as well as a discussion, was conducted. A total of 60 respondents (N=60) who are freelancers of the Kazakh ethnic group (N₁ = 30) and freelancers of the Russian ethnic group (N₂ = 30) took part. It was found that between the two ethnic groups there is a specific use of coping strategies and a discussion on the issue was held.

Key words: stress, coping, freelancer, ethnos, Internet employment, Mann-Whitney U-test.

Б. Аскарқызы^{1*}, М.Р. Абилов², С.Қ. Бердибаева¹, С.К. Бердибаев³

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²РГУ «Военный институт Сухопутных войск» Министерства обороны РК, Казахстан, г. Нурсултан

³Евразийский Национальный Университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Нурсултан

*e-mail: balaussa.askar@gmail.com

Специфика копинг-стратегий по этноразличиям у фрилансеров

В данной статье рассматривается понятие «стресса», предложенное Р. Лазарусом, основанное на модели взаимодействия человека и окружающей среды, как ответ на отсутствие соответствия между возможностями личности и требованиями окружающей среды. Согласно этой модели, стресс рассматривается как совокупность внешних факторов и внутренних проявлений, как косвенное отношение человека к ситуации. Исходя из этой модели, нами были рассмотрены особенности фриланса как одного из новых видов деятельности. В соответствии с целью исследования был проведен анализ особенностей новых путей возможностей дистанционной занятости / самозанятости, в частности, интернет-работы. Опросы и исследования, проведенные среди фрилансеров, показали, что основной проблемой этого вида деятельности является постоянная нагрузка, финансовые факторы, интенсивная и неравномерная рабочая нагрузка, ненормированный рабочий день, работа в условиях многозадачности, высокий уровень ответственности, необходимость постоянно учиться и осваивать множество смежных компетенций, быть в постоянном поиске, управлять связями с клиентами и обеспечивать непрерывный рабочий процесс. В ходе проведенного эксперимента с использованием методики копинг теста Р. Лазаруса были исследованы копинг – стратегии работников, осуществляющих деятельность фрилансинга, принадлежащих к разным этническим группам. В ходе исследования была выявлена связь копинг- стратегий с особенностями этнической принадлежности респондентов. В исследовании приняли участие 60 фрилансеров – представителей казахского этноса (N = 60), этноса (N₁ = 30) и фрилансеры – представители русского этноса (N₂ = 30). Проведенное исследование показало, что между двумя группами-респондентов существует специфика использования копинг-стратегий, вызванная особенностями их этнической принадлежности. После проведения исследования была проведена дискуссия.

Ключевые слова: стресс, копинг, фрилансер, этнос, интернет-занятость, U-критерий Манна-Уитни.

Кіріспе

Ақпараттық технологиялардың дамуына, өндірістік процестерді цифрландыруға және виртуализациялауға негізделген еңбек нарығындағы жүйелік трансформациялар қашықтықтан жұмыспен қамту / өзін-өзі жұмыспен қамту, атап айтқанда, интернет – жұмыс мүмкіндіктерінің жаңа жолдарының пайда болуын анықтады. Интернет контексіндегі еңбек феномені қызметкердің өмірінің экономикалық, қаржылық аспектілерімен ғана емес, сонымен бірге мәдени, әлеуметтік-психологиялық аспектілерімен де байланысты оң және теріс жақтарына ие. Фрилансинг интернет-ресурстар арқылы және интернет-кеңістік аясында жүзеге асырылатын жұмыс саласы ретінде әртүрлі әлеуметтік топтардың, кәсіптердің өкілдерін

біріктіреді, адамның жан-жақты өзін-өзі жүзеге асыруы үшін өзіндік платформа ретінде әрекет етеді, оның іскерлік өзара әрекеттесу, ынтымақтастық процестерін оңтайландырады (Dex, 2000: 291). Интернет-жұмыспен қамтуға, яғни фрилансингқа ақпараттық-коммуникативтік жаңалықтардың көпшілігіне «ашық» заманауи жастар көбірек тартылады. Жас ұрпақ белсенді, ұтқыр, оңай оқытылатын және жаңа жағдайларға жеңіл бейімделе отырып, виртуалды ортаны тұрақты немесе қосымша табыс көзі ретінде көбірек қолданады. Жастарды еңбек қызметінің жаңа нысандарына тарту жұмыссыздық проблемасын шешуге ғана емес, сондай-ақ жастар әлеуетін толыққанды ашуға, жастар белсенділігін дамытуға ықпал етуі мүмкін. Интернет-жұмыспен қамту ірі қалалардан, ауылдық жерлерден, едәуір қашық-

тықта тұратын адамдар тобына, сондай-ақ жүріп-тұру (ұтқырлық), денсаулығында мүгедектігі бар адамдар үшін де қолайлы. Мүгедектер үшін жұмыспен қамтудың бұл түрі көбінесе табыстың мүмкін болатын тәсілі болып табылады. Сонымен қатар, интернетке шығуды қамтамасыз ету, дербес компьютердің немесе жетілдірілген смартфонның болуы виртуалды жұмыс үшін жеткілікті. Интернет-жұмыспен қамту іс жүзінде жастардың алғашқы еңбек тәжірибесін алуына, сондай-ақ еңбек өтілі жоқ жоғары оқу орындарының түлектерін жұмысқа орналастыруға мүмкіндік береді (Felstead, 2000: 4).

Әлемдік еңбек нарығында жұмыспен қамтудың виртуалды формасының таралуына қарай (орта есеппен, 1997 жылы 5%-дан 2019 жылы 20%-ға дейін) (International Labour Organization, 2020) білімнің әртүрлі салаларын ұсынатын ғалымдардың феноменді зерттеуге деген қызығушылығы артты. Ғылыми басылымдар, ең алдымен, Б. Бриджес, М. Кастельс, Х. Мюрлис, А. Пригорд, Д. Аллен, Д. Тимоти, Дж. Ховард (Mann, 2003: 196). Алайда, жұмысшылардың шығармашылық, инновациялық және кәсіпкерлік әлеуетін жұмылдыру факторы ретінде интернет-жұмыспен қамтуды зерттеу экономика мен әлеуметтану салаларында зерттеген ғалымдар бар, олар: Э. Зелинский, И. Сизова, П. Силис және т.б., бірақ психологиялық бағытта емес. Интернет-жұмыспен қамтудың жеткілікті ұзақ дамуына қарамастан (20 жылдан астам), оның өкілінің ғылыми негізделген психологиялық портреті жоқ. Сонымен қатар, қолданыстағы нәтижелер интернет-кеңістіктегі еңбек процесінің өзінен нашар құрылымдалған және жиі ажыратылған (атап айтқанда, Т. Оберлехнердің «Форекс нарығының психологиясы» кітабы, 2011 немесе Б. Стинбарджердің «сауда психологиясы» кітабы, 2012). Б. Стинбарджер психолог бола отырып, Интернет-Трейдинг процесі туралы, бұл Т. Мартынов атап өткендей, оның тұжырымдарының жарамдылық дәрежесін төмендетеді. Жұмыспен қамтудың әртүрлі нысандарындағы жұмысшылардың әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін талдау бағытында бірнеше психологиялық зерттеулер жүргізілуде; штаттық және штаттан тыс қызметтің мүмкіндіктері мен қауіптерін анықтау; фрилансерлердің бірлескен мінез-құлқының ерекшеліктері және т.б. (Мартынов, 2018: 148).

ТМД ғылымында халықтың әртүрлі жас топтары өкілдерінің интернет-жұмыспен қамтылу мәселелерін зерттеуге арналған жұмыстар,

мысалы, Ю. Васильева, И. Горбунов, Д. Зайцев, Р. Колосова, А. Леонов, М. Луданик, Т. Николаева, Х. Скрыленикова, И. Цыганкова, С. Шуравлева, М. Беляева, Ю. Веремейко, С. Паринов, Т. Яковлева және т. б. еңбектерінде қашықтықтан жұмыс жағдайындағы еңбек қатынастарының ерекшеліктері қарастырылады (Беляева, 2008: 32). Авторлар интернет-жұмыспен қамту контексіндегі пәндік қатынастардың ерекшеліктерін, қызметкер мен жұмыс беруші / тапсырыс беруші үшін қашықтықтан жұмыс істеудің оң және теріс жақтарын, олардың өзара әрекеттесуінің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін талдайды. Мысалы, Н. Аринушкина, Д. Зайцевтің зерттеулері барысында жоғары шығармашылық әлеуеті бар интроверт адамдар интернет-жұмыспен қамтуға бейім екендігі анықталды. Көптеген адамдар қашықтан виртуалды жұмыс жауапкершілікті төмендетеді деп санайды; виртуалды жұмысқа батыру (бір-бірінен түбегейлі ерекшеленетін көптеген функцияларды орындау қажет болған кезде) стресске, ал кәсіби өзін-өзі оқшаулау алекситимияның, әлеуметтік мазасыздықтың дамуына ықпал етуі мүмкін (Аринушкина, 2017: 330). Осылайша, ғылыми қауымдастықтарда жастардың интернет-жұмыспен қамтылуының психологиялық ерекшеліктері іс жүзінде ғалымдардың назарынан тыс қалады. Жергілікті зерттеулер интернет-Жұмыспен қамтудың анық психологиялық белгілері, оның параметрлері туралы пікірлер бірлігінің жоқтығын көрсетеді. Іргелі сипаттағы психологиялық зерттеулер іс жүзінде жоқ, интернет-жұмыспен қамтудың тиісті математикалық модельдері, Қазақстан ғылымы контексінде жұмыс істейтін жас қызметкердің интернет-тұлғасының психологиялық модельдері ұсынылмаған. Бұл интернет-жұмыспен қамтудың жаңа феноменінің пайда болуы мен концептуалды идеялардың, эмпирикалық тәсілдердің, интернет-жұмыспен қамту саласында тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін анықтау және негіздеу әдістерінің шектеулігі арасындағы қарама-қайшылықтан тұратын іргелі ғылыми мәселені шешуге бағытталған зерттеуіміздің мәселелерінің өзектілігін анықтайды.

Ал, мақсаты көп ұлтты еліміздің территориясында бірге өмір сүретін қазақ және орыс этностарының арасындағы фрилансерлердің копинг стратегияларды пайдаланудағы айырмашылықтарын және копинг стратегиялардың арасындағы байланысты анықтау болып отыр.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді орындадық:

- Екі этностың фрилансингқа/ интернет-жұмысқа деген көзқарасын анықтау;
- Копинг стратегияларын пайдаланудағы ерекшеліктерін анықтау.

Әдістер

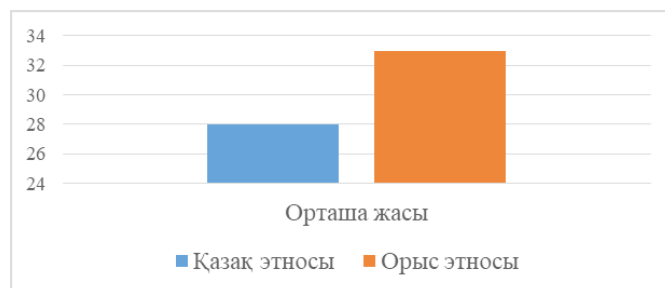
Зерттеу әдістері: жұмыстың мақсаты мен міндеттеріне орай зерттеу жұмысында бақылау әдісі, эксперимент әдісі және математикалық статистикалық әдістері қолданылды.

Зерттеу әдістемесі, болжамға қатысты таңдалды, яғни Лазарустың копинг-тесті. Қиын өмірлік жағдайдағы мінез-құлықты бағалау әдістемесі. Зерттеудің әдіснамалық және әдістемелік аспектілері виртуалды жұмыспен қамту / фрилансинг интернет-қызметкерлердің стрессті шешудің тәсілдері ретінде әртүрлі копинг стратегияларын іске асыруын қамтиды (Lazarus, 2013: 168).

Шын мәнінде, қызметкерлер стресстік жағдайдағы тұлғаның үштұғырлы мәнінің көрінісіне «жауап береді»: қажеттіліктер, қабілеттер, темперамент және мінез ерекшеліктері (Рубинштейн, 2000: 461). Тиісінше, интернет-қызметкердің психологиялық бейімделуі кәсіби және еңбек қызметінің жаңа шарттары мен талаптарын ескере отырып, адамның қалыптасқан динамикалық стереотипін жүйелі түрде өзгертуден көрінеді (Суходольский қаласының терминологиясында кәсіби және кәсіби емес еңбек қызметін ажыратады) (Суходольский, 2008: 103). Стресс жағдайында әр адам өзінің жеке тәжірибесіне және қол жетімді психологиялық ресурстарға, менталитетіне байланысты өзінің копинг стратегиясын жасайды, мысалы, Г. Селье, Р. Лазарус, С. Фолкман ғалымдарының пікірінше (А. Biggs, 2017: 361). Бүгінгі таңда 400-ден астам копинг стратегиялары бар, олар үш категорияға бөлінеді: когнитивті бейімделу стратегиялары (стресстік жағдайдағы ойлауды өзгертуге бағытталған); мінез-құлыққа бейімделу стратегиялары (оны жою үшін проблемамен жұмыс істеуге бағытталған); эмоционалды бағытталған стратегиялар (эмоционалды саланы зерттеуге және рефлексиялауға, эмоциялар – стресстің туындыларын анықтауға бағытталған) (Луданик, 2017: 102). Интернет-жұмыспен қамту саласында жұмыс істейтіндердің психологиялық ерекшеліктері дәстүрлі қызмет саласындағы жұмысшылардың психо-

логиялық сипаттамасынан ерекшеленеді. «Дәстүрлі емес» қызметке көшу арқылы адам көптеген тәуекелдерді қабылдайды, өйткені ол өзін-өзі актуализациялауы керек, ең алдымен жеке уақытын ұйымдастырудан бастап, жұмысшымен тепе-теңдік орнатып, өзіне жаңа жұмыс өмірбаянын қалыптастырады, көбінесе бухгалтерлік есеп, кеңсе жұмысы, жұмыс процесінің негіздерін игереді (Pernicka, 2006: 125). Интернет-қызметкердің мотивациялық саласының ерекшелігі оның ерте кезеңдегі мотивациясының арқасында уақыт өте келе ол қоршаған орта қабылдамайтын нәрседен қорықпай, өзінің мотивтері мен қажеттіліктері бар тәуелсіз және өзін-өзі қамтамасыз ететін тұлғаға айналады. Фрилансингтегі өтілінің артуымен адамдарға тәуелділік азаяды, ол өзін-өзі қамтамасыз етеді және бас тартудан қорықпайды (Панкратова, 2017: 139). Виртуалды жұмыспен қамтуды оңтайландыру, скрининг, қызметкерлерді қолдау, интернеттегі жұмыспен қамту контекстінде болатын психологиялық байланыстар мен тәуелділіктер нәтижелі, яғни бұл біздің зерттеуіміздің бағыты болып табылады.

2020-2021 жылдары жүргізілген зерттеудің мақсаты (N=60) қазақ (N₁=30) және орыс (N₂=30) этностарының арасындағы фрилансерлердің копинг стратегияларды пайдаланудағы айырмашылықтарын анықтап, копинг стратегиялардың арасындағы байланысты анықтау болып отыр. Зерттеу нысаны фрилансингтің этнопсихологиялық аспектілері болды. Зерттеу тақырыбы – фрилансерлардың этно ерекшеліктері мен виртуалды еңбек қызметі контекстінде жүзеге асырылатын копинг стратегиялары арасындағы байланыс. Зерттеу әдістемесі интернеттегі жұмыс туралы идеяға негізделген, ол қызметкердің өмір салтын, күнделікті өмірін ғана емес, сонымен бірге оның жеке қасиеттерін де өзгертетін, адамның психоэмоционалды және психофизиологиялық жағдайына тікелей әсер ететін ерекше виртуалды қашықтықтан (қашықтан) жұмыс туралы. Фрилансерлар туындаған стресстік жағдайларға әртүрлі жауап береді. Тиісінше, зерттеу гипотезасы фрилансерлардың этно ерекшеліктеріне байланысты копинг стратегиялары арасында ерекшелік бар деген болжам болды. Зерттеудің әдістемелік негізі: Р. Лазарустың «Копинг стратегиясы» сауалнамасы, 1- суретте көрсетілген зерттеудің іріктемелі жиынтығы – жастар арасынан (21-ден 40 жасқа дейін) 60 респондент.

1-сурет – Респонденттердің орташа жастық сипаттамасы N_1 және N_2

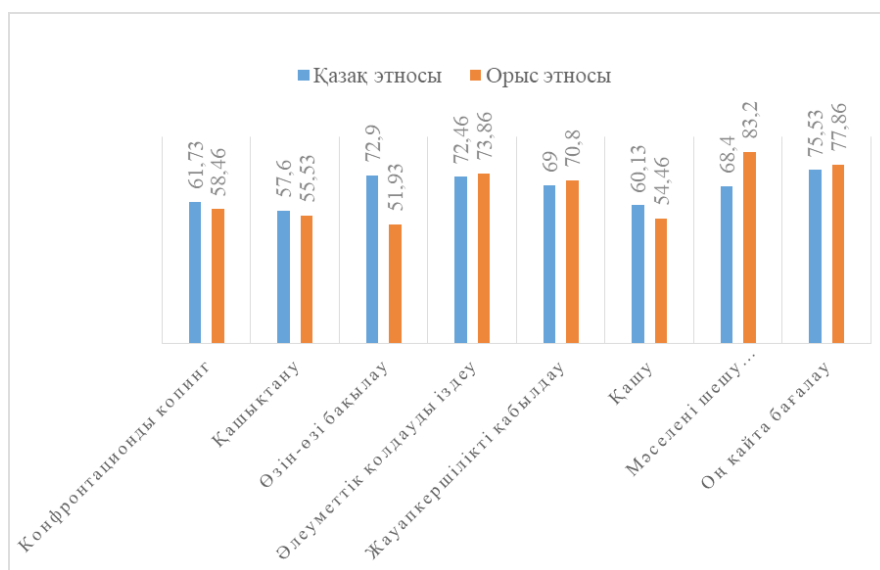
Аралас зерттеу нысаны қолданылды (қазақ және орыс этностарының фриланс қызметіндегі респонденттер).

Нәтижелер/Дискуссия

Интернет-қызметкерлердің жаңа эмпирикалық деректері сәтсіздіктерден аулақ болуға

ынталандырудың орташа деңгейімен сипатталады (11,54 орташа балл), бұл оң және виртуалды қашықтықтан жұмыс істеу жеткілікті кіріс алуға мүмкіндік беретінін және қызметкердің жеке басына теріс әсер етпейтінін көрсетеді.

Лазарустың копинг тесті әдістемесі бойынша 8 субшкала анықталып, сол бойынша 2 топ таңдаманы салыстырдық (2-сурет).

2-сурет – Лазарустың копинг тесті бойынша N_1 және N_2 сипаттамасы

Конфронтационды копинг. Мәселені әрдайым мақсатты мінез-құлық белсенділігіне, нақты әрекеттерді орындауға байланысты шешу. Жиі қарсылау стратегиясы зиянды болып саналады, бірақ қалыпты пайдалану кезінде ол адамның қиындықтарға төтеп беру қабілетін, проблемалық жағдайларды шешуде энергия мен кәсіпкерлікті, өз мүдделерін қорғау қабілетін қамтамасыз етеді, бұл шкала бойынша N_1 және N_2 көрсеткіштері өзара ұқсас болып шықты.

Қашықтану шкаласы бойынша, мәселеге байланысты жағымсыз тәжірибелерді оның

маңыздылығын және оған эмоционалды қатысу дәрежесін субъективті түрде төмендету арқылы жеңу. Рационализацияның интеллектуалды әдістерін қолдану, назар аудару, шеттету, әзіл, құнсыздану және т. б. тән, алайда бұл шкала бойынша да екі ұлт өкілдерінің көрсеткіштерінің арасында айырмашылық жоқ.

Өзін-өзі бақылау. Эмоциялардың мақсатты жолын кесу және тежеу, олардың жағдайды қабылдауға және мінез-құлық стратегиясын таңдауға, мінез-құлықты жоғары бақылауға және өзін-өзі басқаруға деген ұмтылысына әсерін азай-

ту арқылы проблемаға байланысты жағымсыз тәжірибелерді жеңу. Бұл шкала бойынша айырмашылық бар, яғни қазақ этносына (N_1) өзін-өзі бақылау ерекшелігі басым болып отыр, оның бірден бір себебі қазақ ұлтына сабырлылық, өзін-өзі тежеу және әлеуметтік ортаның ой-пікірі маңыздырақ болу менталитетінен деп болжаймыз. Ал орыс этносына (N_2) тиісінше өз ойын еркін жеткізу, ашықтық тән болғандықтан, копинг стратегияларында да өзін-өзі қысымда ұстау әлдеқайда аз болып отыр. 1-кестеде белгіленген U-критерий Манна-Уитни бойынша да бұл ерекшелік дәлелденіп отыр.

Әлеуметтік қолдауды іздеу. Сыртқы (әлеуметтік) ресурстарды тарту, ақпараттық, эмоционалды және тиімді қолдау табу арқылы мәселені шешу. Басқа адамдармен өзара әрекеттесуге, қолдауды, назар аударуды, кеңесті, жанашырлықты, нақты тиімді көмекті күтуге көңілбөлінеді. Бұл шкала бойынша айырмашылық жоқ, оның бірден бір себебі ҚР территориясында 140 этнос өкілдері бейбітшілікте өмір сүріп, өзара қолдаудың бар болуынан және бұл түсінік бойынша менталитеттің, саяси идеологияның осы мақсатты ұстануынан деп білеміз.

Жауапкершілікті қабылдау. Тақырыптың проблеманың пайда болуындағы ролін және оны шешуге жауапкершілікті мойындауы, кейбір жағдайларда өзін-өзі сынау мен өзін-өзі айыптаудың айқын компоненті. Бұл стратегияның мінез-құлықтағы ауырлығы өзін-өзі сынау, кінәсіздік сезімін және өзін-өзі созылмалы қанағаттанбауға әкелуі мүмкін. Бұл шкала бойынша айырмашылық айқын емес, себебі тек еліміздің емес, сонымен қатар пост кеңестік территориядағы елдердің территориясында да айырмашылық байқалмауы мүмкін, себебі көп жылдар бойы кеңестік идеология өз ізін қалдырмай қоймайды.

Қашу. Қиындықтармен байланысты жағымсыз тәжірибелерді жеңу: проблеманы жоққа

шығару, қиялдау, негізсіз үміттер, алаңдаушылық және т. б. болдырмау стратегиясына ерекше көңіл бөле отырып, стресстік жағдайларда балалық мінез-құлық нысандарын байқауға болады. Статистикалық өңдеу бойынша анық айырмашылықтар жоқ, алайда N_1 -де N_2 -ге қарағанда қашу копингі көбірек. Мұның себебін менталитеттік құндылықтар мен отбасылық тәрбиеге байланысты деп ойлаймыз.

Мәселені шешуді жоспарлау. Жағдайды және ықтимал мінез-құлықты мақсатты талдау, мәселені шешу стратегиясын әзірлеу, объективті жағдайларды, өткен тәжірибені және қолда бар ресурстарды ескере отырып, өз іс-әрекеттеріңізді жоспарлау арқылы проблеманы жеңу. Бұл шкала бойынша N_1 -де N_2 -ге қарағанда көрсеткіштер төмен. Бұл тенденцияның себебін, қазақ халқының кез келген проблеманы сол бір адамға ғана қалдырмай, барлық туыс-жақындар болып шешуінен деп білеміз. Яғни, мұндағы басты фактор туыстық қатынастардың ерекшеліктерінде деп білеміз. Және бұл айырмашылық 1 кесте U-критерий Манна-Уитни бойынша дәлелденді.

Оң қайта бағалау. Проблемаға байланысты жағымсыз тәжірибелерді жеңу, оны оң қайта қарастыру, оны жеке өсуге ынталандыру ретінде қарастыру. Проблемалық жағдайды үстірт, философиялық түсінуге, оны өзін-өзі дамыту бойынша жеке тұлғаның жұмысының кең контекстіне енгізуге бағытталған. Соңғы шкала бойынша екі топқа да жоғары көрсеткіштер тән және ерекшелік байқалмады. Дәл осы оң қайта бағалаудың жоғарылығы фрилансерлердің ерекшелігі деп білеміз, себебі бұл көрсеткішсіз фрилансинг нарығында стресске түсіп кетпей жұмыс істеу мүмкін емес.

Фрилансерлардың ұлттық ерекшеліктерінің көрсеткіштері сегіз шкала бойынша U-критерий Манна-Уитни бойынша сараланды (1-кесте).

1-кесте – U-критерий Манна-Уитни бойынша статистикалық есеп

Шкалалар	Орташа мәні		U-критерий Манна-Уитни	Статистикалық маңызы
	Қазақ	Орыс		
Конфронтационды копинг	61,73	58,46	100	,624
Қашықтану	57,6	55,53	106,5	,806
Өзін-өзі бақылау	72,9	51,93	29	,000*
Әлеуметтік қолдауды іздеу	72,46	73,86	121,5	,713
Жауапкершілікті қабылдау	69	70,80	114	,967
Қашу	60,13	54,46	75,5	,126

Шкалалар	Орташа мәні		U-критерий Манна-Уитни	Статистикалық маңызы
	Қазақ	Орыс		
Мәселені шешу жолдарын жоспарлау	68,4	83,2	164,5	,029*
Оң қайта бағалау	75,53	77,86	125	,624

* $p \leq 0,05$

Бұл біз ұсынған зерттеу гипотезасын дәлелдеді.

Қорытынды

Фрилансинг саласында жұмыс істейтіндердің психологиялық ерекшеліктері дәстүрлі қызмет саласындағы жұмысшылардың психологиялық сипаттамасынан ерекшеленетіні анықталды. Прогрессивті жаһандану жағдайында еңбек нарығының қазіргі жағдайы қашықтықтан жұмыс түрлеріне немесе интернет-жұмыспен қамтуға көшу сатысында. Өз ресурстарының көмегімен өз еңбек міндеттерін уақытында орындайтын қызметкердің болуы жұмыс беруші тарапынан көбірек сұранысқа ие: «фрилансерлер» үшін жұмыс кеңістігін жалға алудың, оны ұйымдастырудың, жұмыс орындарын жабдықтаудың қажеті жоқ. Керісінше, мұндай қызметкерлер өзін-өзі ұйымдастырады (Интернетке, жеке ноутбукке немесе компьютерге қол жеткізе алады, бұл қашықтан жұмыс істеудің негізгі шарты болып табылады), уақытты өз күштеріне сәйкес бөледі және үйден «үй киімінде» жұмыс істейді, өзіндік дресс-коды бар және жеке ерекшеліктерін ескереді (Liegl, 2014: 163).

Қазақстанда әртүрлі салаларда қашықтықтан жұмыс істеу нысанын тиімді пайдаланады – газеттер мен журналдардың редакторлары, жарнама берушілер, мәтін терушілер, түрлі веб-әзірлеушілер, дизайнерлер, жүйелік басқарушылар, талдаушылар, журналистер және т.б.

отандық еңбек нарығында бұрыннан қашықтағы қызметкерлер болып келген. Тіпті кейбір өнеркәсіптік кәсіпорындар үйде жұмыс істеудің нақты кезеңін жүзеге асыратын қызметкерлермен жұмыс істейді – тігу, орау, төсеу, кесу және т. б.

Қашықтықтан қызмет ететін жұмысшылардың арасында, әсіресе, фрилансерлерді – мерзімді еңбек шарттары бойынша жұмыс істегенді жөн көретін адамдарды атап өткен жөн. Жұмыс берушінің үнемі өзгеруі және жаңа жұмыс міндеттерін тұрақты іздеу, қысқа жұмыс уақыты және клиенттермен қарым-қатынас стресс пен негативке әкеледі. Сондай-ақ, жұмыс берушінің өз міндеттемелерін орындамау, еңбек келісімдерін бұзу факторы бар. Алайда, қазіргі жұмыс икемділігі фрилансердің өзі үшін өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктері мен үлкен қызығушылық тудыратын жобалармен жұмыс істеуге, өзін-өзі тануға мүмкіндік береді.

Жоғарыда атап айтқан ерекшеліктермен жұмыс жасайтын, ҚР территориясындағы фрилансерлердің психологиялық ерекшелігі стресс кезіндегі копинг стратегияларды пайдалануда анықталды. Қазақ және орыс этностарының арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар математикалық статистикалық әдіспен дәлелденді. Гипотезамыз өз қорытындысына жетті, яғни копинг стратегияларды пайдалануда екі ұлт арасында бар екені анықталды.

Әдебиеттер

- Biggs A., Brough P., Drummond S. Lazarus and Folkman's Psychological Stress and Coping Theory // The handbook of stress and health: A guide to research and practice. – Wiley Blackwell. – 2017. – P. 351-364. DOI: 10.1002/9781118993811.ch21
- Dex S., Willis J., Paterson R, Sheppard E. Freelance Workers and Contract Uncertainty: The Effects of Contractual Changes in the Television Industry // Work, Employment and Society. – 2000. – №14(2). – P. 283-305. DOI:10.1177/09500170022118419
- Felstead A., Jewson N. In Work, at Home: Towards an Understanding of Homeworking // Psychology Press. – 2000. – 203 p.
- Lazarus R. S. Fifty Years of the Research and theory of R.S. Lazarus: An Analysis of Historical and Perennial Issues // Psychology Press. – 2013. – 450 p.
- Liegl M. Nomadicity and the Care of Place – on the Aesthetic and Affective Organization of Space in Freelance Creative Work // Comput Supported Coop Work 23. – 2014. – P. 163-183. DOI: 10.1007/s10606-014-9198-x
- Mann S. The Psychological Impact of Teleworking: Stress, Emotions and Health // New Technology Work and Employment. – 2003. – №18(3). – P. 196-211.

- Pernicka S. Organizing the Self-Employed // Theoretical Considerations and Empirical Findings. *European Journal of Industrial Relations*. – 2006. – 12(2). – P. 125-142. DOI:10.1177/0959680106065024
- Аринушкина Н. С., Зайцев Д. В. Интернет-занятость молодежи: социально-психологические аспекты регулирования // *Бюллетень науки и практики*. – 2017. – №10 (23). – 380 с.
- Беляева М. Г. Особенности трудовых отношений в условиях дистанционной занятости // *Управление персоналом*. – 2008. – № 9. – С. 32-36.
- Зайцев Д.В., Щелокова И.В. Виртуальная дистанционная занятость молодежи: социальное значение и прогноз // *Бюллетень науки и практики*. – 2016. – №9(10). – С. 204-207.
- Луданик М.В., Савинкова В.И. Факторы, влияющие на выбор формы занятости молодежи на российском рынке труда // *Ломоносов – 2017: молодежный форум: сборник научно-прикладных материалов*. – М.: МГУ им. Ломоносова. – 2017. – С. 102-106.
- Мартынов Т. Психология трейдинга. <http://smart-lab.ru/blog/reviews/188540.php>. 24.09.2020.
- Панкратова И.А. Взаимосвязь профессиональных представлений и индивидуально-личностных особенностей у фрилансеров // *Профессиональные представления*. – 2017. – №1(9). – С. 139-148.
- Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб: Питер. – 2000. – 712 с.
- Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности. – М.: ЛКИ. – 2008. – 168 с.

References

- Arinushkina N. S., Zajcev D. V. (2017) Internet-zanjatost' molodezhi: social'no-psihologicheskie aspekty regulirovaniya [Internet employment of youth: socio-psychological aspects of regulation]. *Bulletin of science and practice*, no 10 (23), 380 p.
- Beljaeva M. G. (2008) Osobennosti trudovyh otnoshenij v uslovijah distancionnoj zanjatosti [Features of labor relations in conditions of remote employment]. *Personnel management*, no 9, pp. 32-36.
- Biggs A., Brough P. (2017) Drummond S. Lazarus and Folkman's Psychological Stress and Coping Theory // *The handbook of stress and health: A guide to research and practice*. Wiley Blackwell, pp. 351-364. DOI: 10.1002/9781118993811.ch21
- Dex S, Willis J, Paterson R, Sheppard E. (2000) Freelance Workers and Contract Uncertainty: The Effects of Contractual Changes in the Television Industry. *Work, Employment and Society*, no 14(2), pp. 283-305. DOI:10.1177/09500170022118419
- Felstead A., Jewson N. (2000) *In Work, at Home: Towards an Understanding of Homeworking*. Psychology Press, 203 p.
- Lazarus R. S. (2000) *Fifty Years of the Research and theory of R.S. Lazarus: An Analysis of Historical and Perennial Issues*. Psychology Press, 450 p.
- Liegl M. (2014) Nomadicity and the Care of Place – on the Aesthetic and Affective Organization of Space in Freelance Creative Work. *Comput Supported Coop Work*, 23, pp.163-183. DOI: 10.1007/s10606-014-9198-x
- Mann S. (2003) *The Psychological Impact of Teleworking: Stress, Emotions and Health*. *New Technology Work and Employment*, no 18(3), pp. 196-211.
- Pankratova I.A. (2017) Vzaimosvjaz' professional'nyh predstavlenij i individual'no-lichnostnyh osobennostej u frilanserov [The relationship between professional beliefs and individual personality traits in freelancers]. *Professional representations*, no 1(9), pp. 139-148.
- Pernicka S. (2006) *Organizing the Self-Employed. Theoretical Considerations and Empirical Findings*. *European Journal of Industrial Relations*, no 12(2), pp. 125-142. DOI:10.1177/0959680106065024
- Rubinshtejn S. L. (2000) *Osnovy obshhej psihologii* [Fundamentals of General Psychology]. SPb: Piter, 712 p.
- Suhodol'skij G.V. (2008) *Osnovy psihologicheskoy teorii dejatel'nosti* [Fundamentals of General Activity Theory]. M.: LKI, 168 p.
- Zajcev D.V., Shhelokova I.V. (2016) Virtual'naja distancionnaja zanjatost' molodjozhi: social'noe znachenie i prognoz]. *Bulletin of science and practice*, no 9(10), pp. 204-207.
- Ludanik M.V., Savinkova V.I. (2017) Faktory, vlijajushhie na vybor formy zanjatosti molodezhi na rossijskom rynke truda [Factors influencing the choice of the form of youth employment in the Russian labor market]. *Lomonosov – 2017: youth forum: collection of applied scientific materials*. M.: MSU after. Lomonosov, pp. 102-106.
- Martynov T. (2008) *Psihologija trejdinga* [Psychology of trading]. Retrieved from September 24, 2020. <http://smart-lab.ru/blog/reviews/188540.php>